

Η ανάπτυξη της θρησκευτικότητας και πίστης του παιδιού και του εφήβου

Μάριος Κουκουνάρας Λιάγκης
Αναπληρωτής Καθηγητής Διδακτικής
Τμ. Θεολογίας ΕΚΠΑ

Σήμερα θα ασχοληθούμε:

- ✓ Πώς γεννιέται η πίστη στον άνθρωπο;
- ✓ Ποια τα οφέλη της πίστης για τα παιδιά και τους εφήβους
- ✓ Ποιοι παράγοντες συντελούν στην ανάπτυξη της θρησκευτικότητας και πίστης
- ✓ Ποια είναι η σχέση των νέων με τη θρησκεία στην Ελλάδα

- Τι είναι πίστη;
- Τι είναι θρησκευτικότητα;

Εξηγήστε σύντομα αν πιστεύετε στον
Θεό και γιατί όχι ή ναι;

η θρησκευτική ανάπτυξη ενός νέου

- 1) δε διαφέρει καθόλου κατά τη βιολογική της πορεία σε κάθε άνθρωπο,
- 2) έχει πολύ διαφορετικά χαρακτηριστικά στην πνευματική της πορεία όχι μόνο σε σχέση με το παρελθόν, αλλά και σε σύγκριση των σύγχρονων ανθρώπων μεταξύ τους.

Παράγοντες, που επηρεάζουν: ο τόπος, η θρησκεία, το έθνος, το κράτος, οι κοινότητες, η οικογένεια, το κάθε ανθρώπινο πρόσωπο=

Συνεχείς σωματικές και ψυχικές αλλαγές διαδέχονται η μία την άλλη, ενώ η ψυχική ανάπτυξη παρακολουθεί τις σωματικές αλλαγές, οι οποίες προηγούνται.

Οι σωματικές αλλαγές είναι πιο εμφανείς και σαφείς και για αυτό διαπιστώνονται πιο εύκολα, π.χ. η είσοδος του ανθρώπου στην περίοδο της ήβης-είναι φανερό γιατί το σώμα αλλάζει.

Η πνευματική ανάπτυξη, όμως, είναι περισσότερο μια εσωτερική διαδικασία, η οποία δε διαπιστώνεται εύκολα.

Είναι κατάδηλο ότι η μελέτη της θρησκευτικής ανάπτυξης και πολύ περισσότερο της ανάπτυξης και εξέλιξης της θρησκευτικής πίστης, εφόσον δεν περιορίζεται μόνο στα εξωτερικά και τυπικά χαρακτηριστικά, π.χ. τη δήλωση κάποιου ότι είναι Χριστιανός Ορθόδοξος ή τον Εκκλησιασμό, **δεν είναι εύκολο έργο** για καμία επιστήμη.

Η πηγή και η ανάπτυξη της θρησκευτικότητας και της πίστης

Ψυχολογία

Παράγοντες που επιδρούν και προσδιορίζουν
την ανάπτυξή τους:

1) Κληρονομικότητα

2) Φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον

Η πίστη είναι στοιχείο της ανθρώπινης φύσης;

Ψυχολογία

Rudolf Otto

Ο άνθρωπος σαγηνεύεται από το απρόσωπο μυστήριο του Θεού, Αυτό το συναίσθημα είναι φυσικό

Sigmund Freud

Η θρησκεία πηγάζει από την εξιδανίκευση της ενστικτώδους ερωτικής ορμής που γίνεται αναζήτηση του Πατέρα Θεού

Alfred Adler

Ο Θεός είναι σκοπός του ανθρώπου στην προσπάθειά του από αίσθημα μειονεξίας να τελειοποιήσει τη ζωή του

Η πίστη είναι στοιχείο της ανθρώπινης φύσης;

Ψυχολογία

Carl Jung

Η πίστη είναι ενοποίηση του ανθρώπου με το αρχέτυπο συλλογικό ασυνείδητο το οποίο εξατομικεύει μέσα του ως «Θεός μέσα στον άνθρωπο»

Erich Fromm

Η πίστη είναι αναζήτηση ενός καταφυγίου προστασίας και υποταγής σε προστατευτικά πρόσωπα= υποταγή στο Θεό ή ανάπτυξη εσωτερικής δύναμης

Jean Piaget

Ψυχολογία

ΠΡΩΤΗ ΒΑΣΙΚΗ ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ:

Θεοποιεί τους γονείς του

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΟΣ:

- Οικοδομείται πάνω στην πρώτη αντίληψη, η οποία γεννά το συναίσθημα του σεβασμού προς τους μεγαλύτερους, που περικλείει συγχρόνως αγάπη και φόβο.
- Όσο μεγαλώνει το παιδί η αντίληψη αυτή τίθεται υπό κριτική.
- Από την ηλικία των 6 αμφισβητείται με αποτέλεσμα να κλονίζεται ριζικά η πίστη στην παντοδυναμία των γονιών.
- Όσο μειώνεται η εμπιστοσύνη του στους γονείς, αρχίζει σταδιακά να πιστεύει ότι μόνο ο Θεός είναι παντογνώστης και παντοδύναμος.
- Οι ιδιότητες των γονιών μεταβιβάζονται πλέον στο Θεό, τον οποίο αγαπά και φοβάται ως κάτι υπερφυσικό και για αυτό τον σέβεται.
- Για να επέλθει αυτή η ανάπτυξη πρέπει να παρέμβει η κατάλληλη θρησκευτική αγωγή.

Lawrence Kohlberg

Ψυχολογία

Στάδια ηθικής ανάπτυξης- διακρίνονται από το επίπεδο ηθικής κρίσης του κάθε ανθρώπου

Πρώτο επίπεδο: Προσυμβατικό	Από 4 έως 10 χρόνων περίπου	Στάδια: 1^ο και 2^ο
Δεύτερο επίπεδο: Συμβατικό	Από 10 έως 13 χρόνων	Στάδια: 3^ο και 4^ο
Τρίτο επίπεδο: Μετασυμβατικό	13 χρόνων και πάνω	Στάδια 5^ο και 6^ο

Δίλημμα Kohlberg

- Κάπου στην Ευρώπη, μια γυναίκα πέθαινε, κι ο μόνος τρόπος να σωθεί η ζωή της ήταν να της χορηγηθεί ένα φάρμακο το οποίο είχε πρόσφατα ανακαλύψει ένας φαρμακοποιός στην ίδια πόλη. Ο φαρμακοποιός χρέωνε το φάρμακο δέκα φορές περισσότερο απ' όσο του κόστιζε. Ο Heinz, ο άντρας της άρρωστης γυναίκας, δανείστηκε όσα περισσότερα χρήματα μπορούσε, αλλά δεν κατάφερε να συγκεντρώσει ολόκληρο το ποσό, παρά μόνο τα μισά απ' τα χρήματα που κόστιζε το φάρμακο. Ο Heinz εξήγησε στον φαρμακοποιό ότι η γυναίκα του πέθαινε και του ζήτησε να του πουλήσει το φάρμακο φθηνότερα ή να του επιτρέψει να τον πληρώσει αργότερα. Ο φαρμακοποιός, όμως, αρνήθηκε, και ο Heinz, απελπισμένος, διέρρηξε το κατάστημα για να κλέψει το φάρμακο ώστε να σώσει τη γυναίκα του.

- Ήταν σωστό που αρνήθηκε ο φαρμακοποιός την πρόταση του άντρα; Γιατί;
- Ήταν σωστό που ο άντρας διέρρηξε το φαρμακείο; Γιατί;
- Μπορούσε να κάνει κάτι άλλο ο άντρας πριν φτάσει στη διάρρηξη;
- Τι θα κάνατε εσείς αν ήσασταν στη θέση του άντρα;

Lawrence Kohlberg

Ψυχολογία

Στάδια ηθικής ανάπτυξης- διακρίνονται από το επίπεδο ηθικής κρίσης του κάθε ανθρώπου

Πρώτο επίπεδο: Προσυμβατικό περίπου	Από 4 έως 10 χρόνων	Στάδια: 1 ^ο και 2 ^ο
Να κλέψει το φάρμακο γιατί		
Να μην κλέψει το φάρμακο γιατί		

Lawrence Kohlberg

Ψυχολογία

Στάδια ηθικής ανάπτυξης- διακρίνονται από το επίπεδο ηθικής κρίσης του κάθε ανθρώπου

Δεύτερο επίπεδο: Συμβατικό	Από 10έως 13 χρόνων περίπου	Στάδια: 3 ^ο και 4 ^ο
Να κλέψει το φάρμακο γιατί		
Να μην κλέψει το φάρμακο γιατί		

Lawrence Kohlberg

Ψυχολογία

Στάδια ηθικής ανάπτυξης- διακρίνονται από το επίπεδο ηθικής κρίσης του κάθε ανθρώπου

Τρίτο επίπεδο: Μετασυμβατικό	13 χρόνων και πάνω	Στάδια: 5 ^ο και 6 ^ο
Να κλέψει το φάρμακο γιατί		
Να μην κλέψει το φάρμακο γιατί		

Στάδια πίστης

<p>Μηδενικό στάδιο: Πρώιμη ή αδιαφοροποίητη πίστη (0-2 χρόνων)</p>	<p>Αναπτύσσει στο περιβάλλον, που μεγαλώνει, συναισθήματα ασφάλειας και εμπιστοσύνης.</p>
<p>1ο) Διαισθητική-προβολική πίστη (3-7 χρόνων).</p>	<p>Έρχεται σε επαφή με τη θρησκεία και η ψυχή του εκτίθεται στο ασυνείδητο. Αντιλαμβάνεται μαγικά το θείο και μαθαίνει για αυτό μέσω των εμπειριών, των ιστοριών και των εικόνων των ανθρώπων με τους οποίους έρχεται σε επαφή.</p>
<p>2ο) Μυθική-κυριολεκτική πίστη (σχολική ηλικία μέχρι 12 χρόνων).</p>	<p>Το περιβάλλον διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της πίστης. Το παιδί αναπτύσσει αίσθημα εμπιστοσύνης στον κόσμο, τη δικαιοσύνη και το θείο, το οποίο είναι σχεδόν πάντα ανθρωπομορφικό. Τα σύμβολα και οι μεταφορές της θρησκευτικής γνώσης εκλαμβάνονται κυριολεκτικά.</p>

Στάδια πίστης

<p>3ο) Συνθετική-Συμβατική πίστη (12 χρόνων-ενηλικίωση).</p>	<p>Συμμορφώνεται με τη θρησκευτική εξουσία και αναπτύσσει μια προσωπική ταυτότητα. Οι τυχόν συγκρούσεις του εαυτού και των πεποιθήσεών του με το ανώτερο θείο και τις «απαιτήσεις» του ακόμη αγνοούνται λόγω του φόβου των συνεπειών της ασυνέπειάς του. Έτσι, κατασκευάζει, όπως και σε άλλα θέματα, την «ιδεολογία» του για την πίστη και τη θρησκεία, η οποία δεν αμφισβητείται.</p>
<p>4ο) Εξατομικευμένη-Αναστοχαστική πίστη (περίπου 25-35).</p>	<p>Ο άνθρωπος πια αμφισβητεί την προσωπική του θέση απέναντι στο θείο.</p>
<p>5ο) Συνενωτική πίστη (πρώιμη μέση ηλικία).</p>	<p>Το βαθύτερο εγώ του ανθρώπου ενσωματώνει λειτουργικά εικόνες, αφηγήσεις και μύθους του κοινωνικού ασυνείδητου (θρησκεία, έθνος, κοινωνικό στρώμα) και αποδέχεται, κάνοντας συνδέσεις, τις διαφορές με τους άλλους.</p>
<p>6ο) Γενικευμένη πίστη (μέση ηλικία-γήρας).</p>	<p>Φωτισμός.</p>

- Ιατρική
- Νευροεπιστήμη
- Ανθρωπολογία
- Θεολογία
 - «όσοι εδώ στη γη ζουν τον Χριστό, ζουν στον Παράδεισο»
 - Θεία Χάρη
 - Ευθύνη του ανθρώπου

Οφέλη της
θρησκευτικότητας

Πράγματι ζουν
στον
Παράδεισο;

Η θρησκευτικότητα είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την υγεία και την ευεξία στην παιδική ηλικία γιατί:

- α) προσφέρει μία «ψυχολογική άνεση» για θέματα που σχετίζονται με το θάνατο και τη μετά θάνατον ζωή.
- β) ενθαρρύνει τους ανθρώπους μέσα από τις δραστηριότητες της Εκκλησίας, για παράδειγμα, να παρέχουν κοινωνική υποστήριξη και να είναι αλληλέγγυοι.
- γ) δίνει νόημα στη ζωή και την αίσθηση του ανήκειν.
- δ) προσφέρει λατρευτικές τελετές, που ικανοποιούν τον άνθρωπο.

Οφέλη της θρησκευτικότητας σύμφωνα με έγκυρα ερευνητικά δεδομένα

- Η θρησκευτικότητα, επίσης, έχει συνδεθεί με μειωμένη συχνότητα των συμπτωμάτων κατάθλιψης σε εφήβους. Όσο αυξάνεται η συμμετοχή και συνδυάζεται με τη σημαντικότητα της θρησκείας στη ζωή των εφήβων, μειώνονται τα αισθήματα κατάθλιψης, απελπισίας και μοναξιάς.
- Η συμμετοχή των εφήβων στη ζωή της Εκκλησίας επηρεάζει θετικά την αυτοεκτίμησή τους.

Οφέλη της θρησκευτικότητας σύμφωνα με έγκυρα ερευνητικά δεδομένα

- Μελέτη 615 εφήβων, διαφορετικών εθνών και Εκκλησιών έδειξε ότι η συχνότητα των θρησκευτικών εμπειριών (ό,τιδήποτε σχετίζεται με τη θρησκεία και το ιερό) στην καθημερινή ζωή επηρεάζει το αίσθημα ικανοποίησης από τη ζωή.
- Η θρησκευτικότητα επηρεάζει τις επιπτώσεις του στρες στη ζωή, οδηγεί σε χαμηλότερα ποσοστά τη συμμετοχή των εφήβων, αν και όχι όλων γενικά, σε συμπεριφορές υψηλού κινδύνου, που μπορεί να βλάψουν τους ίδιους, όπως το κάπνισμα, τη χρήση ουσιών, κατανάλωση αλκοόλ ή την πρόωρη ή επικίνδυνη σεξουαλική δραστηριότητα.

Οφέλη της θρησκευτικότητας σύμφωνα με έγκυρα ερευνητικά δεδομένα

- Αντίστροφη σχέση φαίνεται, επίσης, να υπάρχει ανάμεσα στην παραβατική και αντικοινωνική συμπεριφορά και τη θρησκευτική πίστη των εφήβων και νέων.
- Η θρησκευτική δραστηριότητα αποδεικνύεται ότι συνδέεται γενικά με θετικές επιρροές σε όλη τη διάρκεια της εφηβείας και ιδιαίτερα με την έλλειψη προβληματικών συμπεριφορών, την υγιή ανάπτυξη των εφήβων, τη νοηματοδότηση της ζωής και τον προσδιορισμό της ταυτότητάς τους.

Οφέλη της θρησκευτικότητας σύμφωνα με έγκυρα ερευνητικά δεδομένα

- Έρευνες αναδεικνύουν τη σχέση μεταξύ θρησκευτικότητας των εφήβων και προσφοράς στους άλλους, εθελοντισμού και αλtruισμού στο πλαίσιο της κοινότητας και της ευρύτερης κοινωνίας.
- Η ανάπτυξη της πίστης και η θρησκευτική ενεργοποίηση σχετίζεται άμεσα με την πολιτική ευαισθητοποίηση και ενεργοποίηση.

Οφέλη της θρησκευτικότητας σύμφωνα με μετα-ανάλυση 25 ερευνών σε >60.000 εφήβους

Γενικό Συμπέρασμα: Η θρησκευτικότητα γενικά σχετίζεται σε μεγάλο βαθμό με τη θετική συμπεριφορά (για το κοινωνικό σύνολο και την προσωπική ευτυχία) και αντίθετα δεν σχετίζεται με την αρνητική.

Ειδικά η θρησκευτικότητα:

- α) Αποτελεί παράγοντα κοινωνικοποίησης, όταν η θρησκεία είναι μέρος της πολιτιστικής ταυτότητας και ταιριάζει στην ανάπτυξη του προσώπου.
- β) Ο ιδιωτικός τρόπος έκφρασης της πίστης επιδρά περισσότερο από τη δημόσια έκφραση αυτής, κάτι που αντικατοπτρίζει το εκκοσμικευμένο κοινωνικό γίνεσθαι της εποχής, που δεν έχει σχέση με τη θρησκεία.

Γενικό Συμπέρασμα:

γ) η θρησκεία αποδεικνύεται ότι σχετίζεται γενικά με τη συμπεριφορά μέσω των ευκαιριών έκφρασης που παρέχει και των κανονιστικών σχέσεων που δημιουργεί (π.χ. βάπτισμα νηπίου). Πέρα από αυτά, η θρησκευτικότητα ενός ατόμου καθορίζει τον τρόπο συμπεριφοράς του περισσότερο όταν η θρησκεία που ακολουθεί είναι σημείο αναφοράς του πολιτισμού της κοινωνίας που ζει. Για τους εφήβους ειδικότερα, η θρησκεία δεν επιδρά σε μεγάλο βαθμό στη συμπεριφοράς τους, γιατί δεν ταιριάζει τόσο με τον μοντέρνο, εκκοσμημένο τρόπο ζωής.

Συμπερασματικά, για τους ερευνητές η θρησκευτικότητα έχει ισχυρότερη σχέση με την ανάπτυξη των νέων και τη συμπεριφορά τους, αν το θρησκευτικό περιβάλλον, στο οποίο μεγαλώνουν, ταιριάζει πιο πολύ στους ίδιους.

Η θρησκευτικότητα και η πίστη των εφήβων δεν είναι πανάκεια, γιατί έχουν σημειωθεί από ερευνητές και αρνητικά αποτελέσματα αυτής αναφορικά με προβληματικές κοινωνικές συμπεριφορές και ψυχοπαθολογικές καταστάσεις.

- Το θρησκευτικό, κοινωνικό και ιστορικοπολιτισμικό περιβάλλον των προσώπων καθορίζουν τόσο την ανάπτυξη της θρησκευτικότητάς τους όσο και τη θετική ή αρνητική επιρροή της και για αυτό όλα τα ευρήματα των ερευνών ερμηνεύονται υπό το φως του πλαισίου τους.

Η θρησκευτικότητα αναπτύσσεται στο παιδί και από το παιδί σε σχέση με τους άλλους, π.χ. τους γονείς, προσφέροντας ένα σύστημα νοηματοδότησης και ερμηνείας το οποίο επηρεάζει και το ίδιο ως μέρος του συνόλου, που του το προσφέρει.

Παράγοντες που συντελούν στην ανάπτυξη της Θρησκευτικότητας και της πίστης

- **Οικογένεια** - άμεσα με τις θρησκευτικές πράξεις και έμμεσα βλέποντας οι νέοι πώς και πόσο η θρησκεία επηρεάζει τις συμπεριφορές των γονιών τους.
- **Οι φίλοι** - Μία μεγάλη μελέτη σε νέους από 7 έως 22 χρόνων έδειξε ότι οι καλύτεροι παράγοντες θρησκευτικότητας στην περίοδο της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης είναι η εθνικότητα, ο εκκλησιασμός των φίλων τους και η συζήτηση για θέματα πίστης με αυτούς.

Μία άλλη έρευνα σε 3000 16χρονους Χριστιανούς κατέληξε ότι η υποστήριξη σε θέματα πίστης από φίλους με την ίδια θρησκεία αποτέλεσε την πιο σημαντική επιρροή στην πίστη των νέων ακόμη και σε σχέση με την οικογενειακή επιρροή.

- Κατηχητής

- Σχολείο

- Κοινωνικό περιβάλλον

- Εκκλησία

Κατήχηση ή εκπαίδευση;
Εκκλησία ή σχολείο;

Γιατί να πάει ένα παιδί στην Εκκλησία;

Οι θρησκευτικοί θεσμοί μπορούν να επηρεάσουν θετικά και δομικά την ανάπτυξη των παιδιών και των νέων:

- α) Προσφέροντας τις πηγές για τη διαμόρφωση του ήθους και της θέσης τους στον κόσμο (για παράδειγμα στοχεύοντας στη συμφιλίωση με τον άλλον ή διδάσκοντας την αξία του σώματος, όπως και της ψυχής στον όλο άνθρωπο), λατρευτικές εμπειρίες (Θεία Λειτουργία) και το κατάλληλο πλαίσιο συμβουλευτικής υποστήριξης (μετάνοια).
- β) Προσφέροντας ευκαιρίες να αναπτύξουν τις δεξιότητές τους (για παράδειγμα τη συνεργατικότητα, τον διάλογο κ.ά.) και τις γνώσεις τους για τον πολιτισμό, που θα βοηθήσουν στην ανάπτυξή τους (γιορτές).
- γ) Παρέχοντας και παράγοντας το κοινωνικό κεφάλαιο (social capital) με τη διαμόρφωση κοινωνικών δεσμών μεταξύ διαφορετικών ηλικιών υποκειμένων, χωρίς γονεϊκή παρέμβαση, αλλά με τη συμμετοχή άλλων προσώπων (π.χ. κατηχητής) από την ευρύτερη κοινωνία και τις κοινότητες.

Νέοι και θρησκεία στην Ελλάδα

Έρευνα 2006-2010

1) Θρησκεύουν, αλλά δεν πιστεύουν.

2) «Χριστιανός Ορθόδοξος» είναι ένα στοιχείο που συμπληρώνει την εθνική ταυτότητα.

3) 9 στους 10 δηλώνουν αυθόρμητα ότι είναι Χριστιανοί Ορθόδοξοι.

4) Έχουν αρκετά έως πολύ θετική άποψη για την Εκκλησία, ως θεσμό, (69%) και αρκετά έως πολύ αρνητική άποψη για την ιεραρχία (επίσκοποι, ιερείς) της Εκκλησίας (72%)

5) η θρησκεία διαδραματίζει αρκετά έως πολύ σημαντικό ρόλο στη ζωή των 8 από τους 10 νέων.

6) Δε θεωρούν τον εαυτό τους θρήσκο (55%), διότι προσδίδουν μία αρνητική έννοια στη λέξη θρήσκος.

Στοιχεία της θρησκευτικότητας των νέων

- 7 στους 10 νηστεύουν, τουλάχιστον δύο φορές το χρόνο.
- Και το κάνουν γιατί:
 - α) το επιβάλλουν οι γονείς,
 - β) το κάνουν από συνήθεια,
 - γ) το επιβάλλει η θρησκεία,
 - δ) κάνουν αποτοξίνωση,
 - ε) δεν ξέρουν γιατί το κάνουν.
- 6 στους 10 προσεύχονται κάθε μέρα .

Από όσους δηλώνουν θρήσκοι (7 στους 10)

- Το 25% εκκλησιάζεται τουλάχιστον μία φορά το μήνα,
- το 1% κάθε Κυριακή,
- το 45% τουλάχιστον δύο φορές το χρόνο,
- το 15% τουλάχιστον μία φορά τρίμηνο και
- το 10% ποτέ.
- Οι λόγοι για τους οποίους εκκλησιάζονται αυτοί (το 26% δηλαδή) είναι: α) η συνήθεια, β) η οικογένεια, γ) η ευμένεια του Θεού.

Πίστη είναι κάτι διαφορεμένο για τους πιστούς νέους

- 6 στους 10 δεν πιστεύουν στην Ανάσταση του Χριστού ή στην ενανθρώπησή του ή στη Δευτέρα Παρουσία.
- 4 στους 10 δεν πιστεύουν στα θαύματα.
- «Οι γονείς μου, οι συγγενείς μου, στο σχολείο, έτσι μας μάθανε, σε όλη τη ζωή μας κάνουμε το σταυρό μας, λέμε το Πάτερ ημών, ανάβουμε το κεριά μας και λέμε Θεέ μου βοήθησέ μας. Τώρα όλα τα υπόλοιπα είναι δημιουργήματα για να νιώθουμε καλά.»

Γιατί τελικά το 60% δεν εκκλησιάζεται;

- Γλώσσα λατρευτικής πράξης
- Τυπικό λατρευτικής ζωής
- Ανθρώπινο δυναμικό της Εκκλησίας
- Σχέσεις Εκκλησίας και κράτους

Lifestyle

Ευχαριστώ πολύ